

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

Ruth Kubíčková

**ARS MORIENDI VE SVĚTLE TEOLOGICKÉHO
PERSONALISMU – POIMENICKÁ EXPLIKACE**

ARS MORIENDI IN THE LIGHT OF THE THEOLOGICAL
PERSONALISM – POIMENICAL EXPLICATION

Autoreferát disertační práce

Praha, 2018

Předkladatel disertační práce: Mgr. et Mgr. Ruth Kubičková
Doktorský studijní program: Teologie
Studijní obor: Husitská teologie

Školitel: Prof. ThDr. Zdeněk Kučera, Dr.phil.h.c.

Oponenti disertační práce:¹

.....

.....

.....

Obhajoba disertační práce se koná dne².....

v.....**na**.....

.....

.....

před komisí pro obhajobu disertační práce.

Předsedou komise byl jmenován:

.....

Předseda oborové rady: Děkan fakulty:

prof. ThDr. Jan Blahoslav Lášek, Dr.h.c. doc. ThDr. Kamila Veverková, ThD.

UK v Praze HTF

UK v Praze HTF

¹ Vyplní oddělení vědy

² Vyplní oddělení vědy

Obsah autoreferátu

ÚVOD	6
VÝZKUMNÁ OTÁZKA A CÍLE	8
VÝZKUMNÁ METODA	10
PŘEHLED ÚSTŘEDNÍCH KAPITOL	12
OBSAH A STRUKTURA PRÁCE	13
SHRNUTÍ POZNATKŮ	14
TEORETICKÝ A PRAKTICKÝ PŘÍNOS PRÁCE	22
PUBLIKAČNÍ TEMATICKÁ ČINNOST AUTORKY	23
VÝČET UŽITÝCH PRIMÁRNÍCH PRAMENŮ	24
SUMMARY	28
ANOTACE A KLÍČOVÁ SLOVA	31

Úvod

*Hospodine, „nauč nás počítat naše dny,
ať získáme moudrost srdce.“ (Ž 90,12)*

Vědomí smrti a konečnosti člověka je společně s otázkou a touhou po transcendentním přesahu vlastní existence v čase a prostoru jedním ze zásadních fenoménů odlišujících lidskou bytost od ostatního stvoření. Teprve momentem přijetí vlastní časovosti se člověk může vydat na cestu hledání, poznávání smyslu svého života; usilovat o vědomé nadřazení esence nad existenci.

Německý liberální teolog Wilhelm Gräb konstatuje, že otázka po smyslu, ba sama otázka po Bohu se z moderní akademické teologie vytrácí. Ačkoli Bůh sám zůstává skrytým důvodem lidské vůle k životu i vůle k smyslu, ve světle symbolické, narativní relativizace kérygmatu, nepodléhající limitům doktrinní povahy, si teologie přímé odpovědi na otázku po smyslu již více nenárokují.³

Krise západní společnosti, ač s odkazem na Samuela Huntingtona⁴ spojená s krizí hodnot, zároveň však současně prorůstá neutuchající touhou po spirituálním naplnění, duchovním obsahu překračujícím hranice vnějšího materiálu, volá po zjevení radikální autenticity a pravdivosti, jak vyplývá rovněž z nedávno provedené studie mapující žádoucí pastorační akcenty v kontextu spirituální krize adolescentů,⁵ či z průzkumu Paula Zulehnera pro Pastorační institut

³ GRÄB, W. *Lebenssinndeutung als Aufgabe der Theologie*. 2016. [online] Dostupné z: <http://religionsphilosophischer-salon.de/7991_lebenssinndeutung-als-aufgabe-der-theologie-abschiedsvorlesung-von-prof-wilhelm-graeb-berlin_denken-und-glauben> [cit. 10. 11. 2016].

⁴ HUNTINGTON, S. P. *Sřet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka Publishers, 2001. 442 s.

⁵ HUSAROVICHOVÁ, Z. *Pastorační péče o adolescenty ve spirituální krizi*. Praha: UK-HTF, 2011. 201 s. s. 178.

Vídeňské Univerzity.⁶ Jak uvádí katolický teolog a filosof Karel Vrána rovněž na adresu teologie, jakožto jiskry lidského autenticky kreativního potenciálu a přesahu, „skutečně velké a živé umění gravituje celou svou duší k posledním otázkám a k prvním jistotám lidského života.“⁷

Ačkoli se společenské tabu smrti jako takové v posledních letech prolamuje, tematika posmrtného osudu člověka zůstává moderní společností spíše opomíjena, přičemž, jak dodává Zulehner, nezřídka dochází k jejímu vytěsnění rovněž z obsahů pastoračních rozhovorů a kázání v obavě z obtížné uchopitelnosti tradičních eschatologických obrazů. Představa Boha a nebe je dle Zulehnera v této souvislosti veřejností do určité míry přijímaná, obrazy soudu a zatracení však narážejí na odpor. Teologická mluva reagující na dané naladění abstraktnějšími, všeobecnějšími formulacemi se však zároveň mýjí s existenciálními otázkami lidí, kteří tak ve výsledném oboustranném mlčení zůstávají sami, hledající posléze východisko v alternativních duchovních směrech a systémech.⁸

Jak uvádí Tillich společně s Heideggerem, otázka po bytí je podmíněna vědomím konečnosti. Sama otázka přitom implikuje skutečnost, že tazající se již určitým způsobem na odpovědi participuje, nevlastní jí však plně. Otázce po bytí se člověk nemůže vyhnout, „protože náleží k moci bytí, od které je zároveň oddělen, a ví jak o tom, že k ní náleží, tak o tom, že je od ní oddělen.“⁹ Lidská existence se tak nachází mezi bytím a

⁶ ZULEHNER, P. M. Svoboda umírání. In *Universum*. roč. 11. č. 43. Praha, 2002. s. 21-23.

⁷ VRÁNA, K. Doslov k básním Věry Stárkové: Bethovenovy sonáty. s. 54. In *Teologické texty*. roč. 26, č. 1. Praha, 2015. s. 48.

⁸ V roce 1990 věřilo v po staletí křesťansky formované Evropě 21% lidí v reinkarnaci. ZULEHNER, P. M.. Svoboda umírání. s. 21-23.

⁹ TILLICH, P. *Biblické náboženství a ontologie. Výbor ze studií, esejů a kázání*. Praha: Kalich, 1990. 239 s. s. 12.

nebytím, toužící zároveň po formě bytí, která nad nebytím v nás a v našem světě převládne.¹⁰

Poselství citovaného Žalmu 90,12 reprezentuje na jedné straně niternou intenci tématu disertační práce, již je návrat k autentickému lidskému životu, založenému na reálném vědomí vlastní časovosti, a současně navazuje na tematiku mé práce magisterské i bakalářské. Bakalářská práce s názvem *Etický kontext klinické pastorační péče* byla věnována konkrétní praxi klinické pastorační péče, jejímu etickému kontextu a zásadám osobního přístupu k pacientům z pozice nemocničního kaplana; v práci diplomové (*Vývoj hospicové paliativní péče se zaměřením na Německo a Českou republiku*) byla následně představena problematika péče o umírající a trpící v pečovatelských a zdravotnických zařízeních v jejím komplexním teoretickém a historickém rámci, s cílem poukázat na její úzké provázání s péčí duchovní a křesťanskými principy obecně a zároveň tak otevřít prostor pro teologickou reflexi nejen nově vzniklých forem moderní paliativní péče, ale i tématu života, smrti a umírání jako takového, ve smyslu tázání se po relevanci a autenticitě eschatologické naděje, nabízející existenciální východisko ve vztahu k vlastnímu horizontu transcendence.

Výzkumná otázka a cíle

Ve světle uvedeného je intencí disertační práce snaha akademicky relevantně explikovat fakticitu a přítomnou podobu struktur života a smrti v rámci širšího interdisciplinárního rámce, za současné analýzy eschatologické výpovědní hodnoty biblického textu, ústředních tezí a momentů existenciálně a dialogicky laděných aspektů filosofických a

¹⁰ Ibidem. s. 14.

teologických, se zvláštním zřetelem a citlivostí k jejich personalistickým východiskům a vyústěním, aplikovatelným následně do sféry praktické poimenické explikace, uplatnitelné jak v situacích pastoračních, tak v osobní reflexi jednotlivce.

S vědomím značné šíře a komplexity zvoleného tématu, které vzhledem ke stanovenému rozsahu práce nelze vyčerpat, se předkládaná práce snaží z křesťansko-teologické perspektivy metodicky odpovědně analyzovat a zodpovědět otázku, co zakládá onu možnost participace člověka na bytí, vzdorování možnosti nebytí, a v jakém poměru k bytí vůbec stojí pojmy život a smrt, co je jejich bytostnou charakteristikou a obsahem.

Úvodní otázkou a cílem práce je dospět k poznání, jakým způsobem je reflektována otázka smrti, života a možné přípravy na smrt, potažmo život v eschatologické perspektivě ve společenskovědním a filosofickém rámci, v textech Písma a u vybraných systematických a personalistických teologů, s korelátém středověkých textů ars moriendi, a tím také implicitně definovat, kterými ústředními aspekty může být určena posmrtná naděje člověka současnosti. Zodpovězena bude otázka po možné aktuální podobě, základních hodnotách a centrálních aspektech prakticko-teologického vyústění, poimenického přístupu, vedoucího k autentické realizaci osobní ontologické odpovědnosti.

Hypotézou práce je předpoklad, že ústředním momentem života, zakládajícím jeho bytnost, je osobní vztah s Bohem, jež je zároveň jedinečnou možností jeho eschatologického vyústění. Smrt je současně situací přesahující rozměr fyzického bytí, jejíž fakticitu je člověku možno nahlédnout a překonat ve smyslu existenciální volby ars moriendi – ars vivendi.

Výzkumná metoda

Předkládaná disertační práce má povahu informativně-analytickou, vycházející ze zásad jasnosti, přehlednosti a objektivní práce s fakty formou kritické analýzy, komparace, exegetické interpretace a praktické aplikace zjištěných výsledků. Primární prameny práce tvoří odborná česká a zahraniční literatura, v odůvodněných případech je vycházeno z materiálů dostupných online. Review uvedených fenoménů je podpořeno prací s biblickými, teologickými, etymologickými slovníky, encyklopedickými příručkami a pojednáními.

Kladení otázky po podstatě a smyslu bytí je v korespondenci s výše poznamenaným člověku vlastní, ať tak již činí prostřednictvím mýtu, poesie, či skrze samu strukturu slovního bohatství kteréhokoli jazyka. Jak dodává Tillich, čím hlubší jsou přítom roviny, na které vstupujeme, tím méně je možné nazírat je odděleně od všech ostatních a od celku skutečnosti.¹¹ Uvedená teze je podnětem a zdůvodněním výchozí interdisciplinarity práce.

Vzhledem k charakteru výzkumného záměru zohledňuje předkládaná práce v souladu s pojetím Jana Štefana,¹² s odvoláním na Tillicha¹³ či Rahnera,¹⁴ výkladové porozumění biblickému textu jako celku, jež je nutným předpokladem uchopení komplexního smyslu zvěsti, se zachováním úcty k transcendentnímu tajemství rozměru v Bohu skrytého absolutního dovršení.

¹¹ TILLICH, P. *Biblické náboženství a ontologie*. s. 10-13.

¹² ŠTEFAN, J. *Deficity Lutherovy reformace, nebo luterské deficity českého evangelictví?* [online]. 2017. Dostupné z: <<http://www.nase-reformace.cz/deficity-lutherovy-reformace-nebo-luterske-deficity-ceskeho-evangelictvi/>>. [cit. 12.4.2018].

¹³ TILLICH, P. *Biblické náboženství a ontologie*. s. 25. K biblické teologii slova.

¹⁴ O posledních věcech je možno vědět pouze tolik, kolik je zjeveno o lidském vykoupení a přijetí Kristem. RAHNER, Karl. *Základy křesťanské víry. Uvedení do pojmu křesťanství*. 2. upr. vyd. Svitavy: Trinitas, 2004. 643 s. s. 572.

Dílčí metodou práce s odbornými texty je ontologická analýza, řečeno rovněž s Tillichem, ve smyslu cíle úsilí o moudrost, které se projevuje díváním se člověka „na věci, jak jsou dané, chce-li objevit principy, struktury a povahu bytí, jak se projevuje ve všem, co jest.“¹⁵ Práce je v tomto významu zaměřena na hledání a odhalování fundamentu výpovědi o životě a smrti, o možnostech přípravy na smrt, za současného zohlednění personalistických hledisek.

Vlastní metodu zkoumání v rámci disertační práce tak představuje noematika, jako analýza smyslu, snaha o zachycení významu, jádra komplexní výpovědi k uvedené tématice, nazírané v rámci níže uvedených perspektiv. Dochází-li vzhledem k stanovené metodě a zaměření na dílčích místech předkládaného textu k dojmu určitého opakování či opětovné interpretace zjištěných poznatků, budiž to ve shodě s přáním Trtíkovým¹⁶ nahlíženo nikoli jako znak nedopatření, nýbrž znak metody výkladu, zkoumající v rámci díla jednotlivých autorů či směrů shodné aspekty, odpovídající tématu disertace.

Volbou svého námětu a oborově přesahujícího zpracování, sloužícího jako referenční rámec teologické interpretace, je předkládaná práce inovativní; v uvedené formě a intenci nebyla její tematika dosud zpracována. Vzhledem k uvedené interdisciplinaritě je oborově relevantní odborná literatura uvedena a doložena v rámci příslušných dílčích kapitol disertace.

¹⁵ TILLICH, P. *Biblické náboženství a ontologie*. s. 9.

¹⁶ TRTÍK, Z. *Vztah já-ty a křesťanství. (Význam osobnosti a osobních vztahů v křesťanství)*. Praha: Blahoslav, 1948. 206 s. s. 6.

Přehled ústředních kapitol disertační práce

ÚVOD	8
1. TERMINOLOGICKÁ A KONTEXTUÁLNÍ SPECIFIKA ..15	
1.1. Etymologie pojmů život a smrt	15
1.2. Kontextuální vnímání smrti a umírání.....	17
1.2.1. Exkurz: Fenomén prožitků blízké smrti	25
2. ARS MORIENDI – LITERÁRNÍ A SPOLEČENSKÝ FENOMÉN POZDŇÍHO STŘEDOVĚKU.....	33
2.1. Středověké pojetí smrti.....	33
2.2. Anselmské otázky.....	40
2.3. Ars moriendi – literární fenomén 15. století	41
2.4. Ignaciánská spiritualita.....	46
3. SMRT A ŽIVOT V HORIZONTU BIBLICKÉ TEOLOGIE	52
3.1. Perspektiva smrti v teologii Starého zákona	54
3.2. Perspektiva smrti v teologii Nového zákona	63
3.3. Dialogický charakter biblického zjevení	75
4. FILOSOFICKÁ REFLEXE SMRTI A UMÍRÁNÍ.....	80
4.1. Martin Heidegger (1889-1976).....	86
4.2. Filosofie existence a dialogu	93
4.2.1. Jean-Paul Sartre (1905-1980).....	94
4.2.2. Martin Buber (1878-1965)	96
4.2.3. Gabriel Marcel (1889-1973).....	103
5. TEOLOGICKÝ PERSONALISMUS – SYSTEMATICKO-TEOLOGICKÁ RECEPCE.....	110
5.1. Karl Rahner (1904–1984).....	111
5.2. Emil Brunner (1889 – 1966)	119
5.3. Ohlas personalismu v ČČS(H)	124
6. HORIZONT TEOLOGICKÉ APLIKACE – POIMENICKÁ EXPLIKACE.....	131

6.1. Smrt a život jako formy stavu a prostoru	131
6.2. Osobní vztažnost jako ontologický esenciál Boží	133
6.3. Responsorický charakter lidství – rozhodnutí jako vyjádření ontologické odpovědnosti	136
6.3.1. Existenciální akt sebeodevzdání	137
6.4. Kontext pastorační a duchovní péče	140
7. ZÁVĚR	145
Příloha 1.:	
Ars moriendi - Vydání č. XII. Německo, 1470.	
Autorský překlad	180

Obsah a struktura práce

Disertační práce je členěna celkem do šesti hlavních oddílů. První z nich je věnován terminologickému, etymologickému a širšímu kontextuálnímu rámci, perspektivě sociálně antropologické, psychologické, medicínské a paliativní, doplněné o exkurz k fenoménu prožitků blízké smrti, včetně reflexe vyrovnávání se s blížící se smrtí a umíráním.

Následující kapitola přibližuje vlastní tematiku ars moriendi jakožto literárního a společenského fenoménu pozdního středověku, určujícího evropský kontext vnímání smrti, umírání a možné přípravy na život věčný, ve světle díla a odkazu Honoria Autunského, Anselma z Canterbury, Ignáce z Loyoly a zejména dobových textů ars moriendi. Uvedená východiska následně podrobněji precizuje oddíl třetí, reflektující život a smrt v horizontu biblické teologie Starého a Nového zákona se zaměřením na dialogický charakter zjevení a centrální roli eschatologické naděje.

Oddíl čtvrtý, věnovaný filosofické reflexi smrti a umírání, představuje, vedle uvedení skrze filosofii antickou, tematiku vnímání smrti,

časovosti a personalistické vztažnosti ve filosofii existence a dialogu, zejména v díle M. Heideggera, M. Bubera a G. Marcela.

Kapitola pátá explikuje stanoviska teologického personalismu a eschatologické vyústění v rámci systematicko-teologické recepcce K. Rahnera, E. Brunnera a v ohlasu teologie Církve československé (husitské). Závěrečný šestý oddíl se vztahuje na celkových pět předcházejících kapitol, přičemž představuje shrnující vyústění disertace – horizont teologické explikace s ohledem na aplikaci nosných idejí do oblasti praktické poimeniky, využitelné ať již ve sféře pastorační, či jako podnět osobní reflexe otázek individuálně eschatologických a imanentně transcendentních.

Shrnutí poznatků

Na rozdíl od přetrvávající, strachem motivované tabuizace smrti ve sféře veřejné, je její tematika v odborném diskursu reflektovaná přítomná, jak vyplývá ze závěrů první kapitoly, věnované terminologické a kontextuální specifikaci tématu.

Etymologický výklad a jazykový obraz světa představují společně s hlediskem sociálně antropologickým fenomény života a smrti jako formy kvalitativně odlišného prostoru, do nichž je vstupováno zrozením či úmrtím, případně navázáním či přerušením kontextuálních linií vztahů, vazeb a komunikace. Smrt jakožto vyloučení ze vztažnosti může být dobrovolná, vnitřní, závisející na osobním rozhodnutí člověka, či nedobrovolná, vnější. Smrt je definována jednak jako okamžik zastavení životních funkcí, jednak jako stav nastalý po ukončení života, jak koresponduje rovněž s hlediskem empirickým, medicínským, přičemž se může týkat jak organismu jako celku, tak jeho částí. Skutečnosti smrti si je člověk vědom a podrobuje ji reflexi. Smrt je vnímána jako člověku

nevlastní, vzbuzující úzkost, vedoucí k potlačování její fakticity, jejíž přijetí je však pro osobní reflexi určující. Medikalizace umírání sublimuje smrt ze sféry veřejně sdílené zkušenosti. Byla to pak právě medicína společně s rozvíjející se thanatologií, která v 70. letech 20. století znovunastolila téma smrti a možné posmrtné existence jak v rámci diskursu odborného, tak veřejného. Výzkumy zkušeností blízké smrti R. Moodyho a E. Kübler-Rossové shodně svědčí o fyzické smrti jako vstupu do jiného časoprostoru existence, se zachováním vědomé osobní identity člověka, prvky soudu a současného transformativního setkání s osobní bytostí světla, lásky a spravedlnosti. Empirická věda zde zároveň v otázce smrti jako takové naráží na meze vlastní měřitelné objektivity.

V rámci druhé kapitoly disertace je pojednána duchovní literatura *ars moriendi* – umění umírání a přípravy na dobrou smrt – jako komplexní výraz dobového diskursu o smrti. Evropský středověký horizont života a smrti je bytostně určován křesťanskou teologií, očekávající věčný úděl člověka, určený dvojitým možným eschatologickým východiskem, odehrávající se v rámci individuálního soudu bezprostředně v okamžiku úmrtí jako předjímka soudu posledního. Pozemský život včetně jeho posledních okamžiků je rozhodujícím časem určujícím finální spásu či zatracení.

Umírání ve středověku probíhá veřejně, obecně znám je rovněž způsob duchovního doprovázení umírajících, zaměřený na spásu duše a obstání v posledních pokušeních, vrcholící následně v sebeodevzdání, předání vlastního života do rukou Božích. *Memento mori* je všudypřítomným fenoménem. Vlastní manuálové příručky *ars moriendi* 15. století, vyskytující se ve variantě delší a kratší, obsahují návodné kroky spásy skrze vítězství v duchovním boji. Autorský překlad příručky z roku 1470 včetně dobových ilustrací tvoří přílohu disertační práce. V období raného novověku zaznívá především z úst Erasma Rotterdamského apel na přesunutí zájmu o spásu člověka z posledních momentů před smrtí na

průběh lidského života jako celku. Uvedené nachází ohlas také v ignaciánských exerciciích, vrcholících rovněž christocentrickou sebedávající modlitbou. Důraz na ustavičnou připravenost člověka a literatura ars moriendi proniká zejména v 16. a 17. století i do českých zemí.

Z pohledu písem Starého a Nového zákona, explikovaného v kapitole třetí, vyplývá, že perspektiva života i smrti přesahuje rámec pozemského bytí, přičemž oba pojmy označují formu lidské existence, ať již časné či věčné, určené blízkostí, vztahem či naopak vzdáleností, oddělením od Boha.

Protipóly v tomto smyslu tvoří Adamova neposlušnost vedoucí ze života ke smrti a naopak Kristova poslušnost „až k smrti,“ vedoucí ze smrti do života. Dispozice k transcendentnímu přesahu, spojenému s touhou po věčnosti, je člověku vlastní, stvořenou charakteristikou. Smrt je Boží podstatě cizí. Cesta věčné smrti a pomíjivosti je v člověku příčinně započata skrze hřích. Starozákonní pojetí tlumené existence duší v prostoru šeolu sleduje dvě základní linie údělu spravedlivých a nespravedlivých. Text Starého zákona artikuluje rovněž tematiku tělesného vytržení, posledního soudu s dvojitým eschatologickým vyústěním, perspektivu vzkříšení, spojenou s novou smlouvou Ducha a příchodem Mesiáše. Smrt i život jsou ve Staré i Nové smlouvě pojmy kvalitativní, přičemž život se v plnosti uskutečňuje pouze ve vztahu s Bohem, konstatuje Greshake.

Novozákonní zvěst o Kristu jako vtěleném Logu je svou dějinností i nadčasovostí soteriologickou výzvou pro vstup ze stavu duchovní smrti do stavu nového života.

Ukřížování a zmrtvýchvstání Krista, otevírající potencialitu vzkříšení celého člověka, je ústředním poselstvím kérygmatu, jak shodně uvádí Cullmann, Kremer či Tertulián. Zatímco před Ježíšovým zmrtvýchvstáním sestupovaly všichni zemřelí do šeolu, stává se tento následně přechodným údělem pouze zemřelých nespasených, zatímco

spasení se po fyzické smrti ocitají v Boží blaženosti, kde shodně očekávají eschatologické vzkříšení těl k věčnému dovršení v oddělenosti druhé smrti či v plnosti nepomíjejícího života s Kristem. Posouzení individuální tak předjímá rozhodnutí soudu všeobecného, jehož předzvěst je zakusitelně přítomna již v tomto světě. Lidstvo jako celek se nachází ve stavu smrti, ústícím do smrti věčné. Existenciálním východiskem je časné vzkříšení skrze Krista, vstup do nového života, ústícího do života věčného. Dialogický personální vztah Boha k člověku je konstitutivem biblického zjevení, jež vtělením Slova pokládá absolutní otázku, zvoucí k realizaci vlastní darované ontologické svobody a odpovědnosti; výzvou k setkání ve vztahu tvořivé vzájemnosti.

Oddíl čtvrtý, filosofický, tematizuje Platónovu koncepci nesmrtelné duše a posmrtného očišťování, nacházející následně paralelu v konceptu purgatoria. Antická filosofie dochází k závěru, že vědomá reflexe života je možná pouze za současného vědomí vlastní k smrti spějící existence.

V zájmu nahlédnutí a zkušenosti objektivního pramene smyslu zakládajícího lidskou odpovědnost apeluje Husserl na rozměr setkání a vztažnosti transcendentálního vědomí skrze distanciální akt epoché.

Význam existence člověka ve světě je dle Heideggera určen cílem jeho směřování. Ačkoli je tak z pohledu bytí k smrti lidské Dasein samo touto smrtí, může za předpokladu vědomí tohoto faktu svou existenci stále nově, autenticky a odpovědně realizovat. Smrt je definována jako úzkost budící přerušení všech vztažností, ústící v nicotu bytí.

Sartre podtrhuje fakt, že až do momentu smrti, jíž je uzavřena svoboda volby, se člověk neustále proměňuje, je definován svým následujícím rozhodnutím.

Buber zdůrazňuje, že je to právě rozhodnutí sebeodevzdávající víry, personálního vztahu, jež je vstupem do rozměru celosti autentické existence, z jejíhož středu je teprve možno relevantním způsobem k Bohu

pohlédnout. Totéž platí pro setkání s Ježíšem Kristem, ač nikoli v intenci Buberově. Otázka po věčné spáse je ontologií. Obdobně v pojetí Marcelově je vstupem do plnosti bytí intersubjektivní vzájemnost sebedarující lásky v Kristu. Fyzická smrt je vstupem do věčné formy existence, odrážející současnou, dosavadní identitu člověka. Smrt jakožto existenční stav je roven mlčenlivé bezevztažnosti. Nikoli vědomí smrti fyzické, nýbrž vědomí existence věčné je klíčové pro nalezení životní autenticity a smyslu.

Kapitola pátá přibližuje perspektivu smrti a života v systematicko-teologickém horizontu s důrazem na dílo K. Rahnera a E. Brunnera s přihlédnutím k akcentům teologického personalismu a jeho současného ohlasu v teologické linii ČČSH.

Personalistický důraz na vztažnost a responsorickou individuální subjektivitu vztahující se k vlastnímu horizontu transcendence vrcholí v pojetí Rahnerově v člověkem vyřčeném absolutním Ano vůči Bohu, Kristu, vstupu do dimenze víry, jakožto prostoru sebesdílení Božího v Ježíši Kristu, jež je zároveň existenciálem nadpřirozeným, vlastním středem křesťanství, vstupem do království Božího, nabídky radikální spásy celého člověka, jejímž cílem je dovršení ve věčnosti, podíl na Boží *unio hypostatica*. Smrt, jakožto realita lidské situace viny, je v radikalitě své zhouby rovna věčné oddělenosti od Boha, bytostné prázdnotě existenciálního osamění. Ontologická potencialita věčnosti se tak člověku odhaluje v dvojí perspektivě absolutního Ano či Ne vůči Bohu, ať již v podobě přímého odmítnutí, či nezájmu, mající svůj počátek v přítomné časnosti a vyvrcholení ve věčnosti jakožto kvalitativním způsobu lidské existence. Smrt s Kristem je předpokladem vstupu na cestu spásy.

Obdobně Brunner rozlišuje aktuální situaci člověka jako porušeného imago Dei, charakterizovanou nevládností jeho bytí k smrti; a situaci původní lidské neporušenosti, zakládající vlastní bytí osobou v souladu s Božím řádem a ve vztahu k Bohu. Duchovně-duševně-tělesná personální celost člověka tak jako závdavek věčného eschatologického

vzkříšení nachází svůj počátek v aktu víry, přičemž smrtí člověk vstupuje do nezvratnosti stavu svého časného rozhodnutí. Cílem křesťanské antropologie se tak stává překonání antropocentrického sebe-neporozumění směrem k zjevenému teocentrismu, sebe-porozumění skrze sponsorskou vztažnost, personální společenství s Božím Ty.

Teologie Církve československé (husitské) navazuje na odkaz personalismu zejména dílem Z. Trtíka a Z. Kučery, zdůrazňující personální vztažnost zakládající možnost existence a participace na pravé přítomnosti, osobní nepředmětné dimenzi světa v Ježíši Kristu a skrze něho.

Závěrečná šestá kapitola, věnovaná horizontu teologické aplikace a praktické poimenické explikace, se vztahuje na předcházejících pět kapitol disertace, reflektuje jejich styčné body a společné jednotící vyústění. Ve vztahu k otázkám individuálně eschatologickým a imanentně transcendentním dochází k trojímu shrnujícímu zjištění. 1) Život a smrt jsou formy kvalitativního stavu a časoprostoru, přesahující fakticitu lidské existence ve smyslu bytí, mající z perspektivy jedince svůj počátek v přítomné časnosti a ústící skrze smrt fyzickou do své formy definitivně rozhodnuté, věčné, v rámci časoprostoru Božího. Za své aktuální pozemské existence se tak člověk nutně nachází v přítomném stavu věčné smrti či věčného života. 2) Ontologickým esenciálem Božím je osobní, personální vztah a vztažnost, jak implicitní tak explicitní směrem k člověku, stvořenému protějšku. Boží vztažnost je ve svém maximu zjevena skrze vtělení Logu, vlastní sebevydávající sebesdílení v Ježíši Kristu, jež je zároveň vznesením absolutní otázky, vybízející k zaujetí existenciálního stanoviska. Prostor Boží vůle, charakterizovaný dialogickým vztahem, je prostorem života; stav absence komunikativní vztažnosti je naopak prostorem smrti. Personální vztah lidského já s Božím Ty je vztahem existenciálně subjektivním, způsobujícím proměnu vlastní lidské subjektivity i změnu struktury lidské existence jako takové.

3) Existenciálem lidským je paralelně daná responsorická ontologická odpovědnost, v jejímž rámci člověk spoluurčuje své bytí. Výrazem a současně naplněním uskutečněné odpovědnosti v čase je absolutní existenciální rozhodnutí vůči Bohu, Kristu. Člověk je vždy rozuměn jako nacházející se v rozhodnutí. Ano lidského rozhodnutí je tak počátkem vkročení do intersubjektivního sdíleného vztahu vzájemnosti s Božím Ty, vrcholící ve zřeknutí se svého dosavadního nevlastního bytí. Konkretizovanou odpovědí na Boží povolání je autentické absolutní sebevydání, existenciální sebeodevzdání člověka Bohu, spojené s pokáním, obrácením a následováním v celku nového života v Kristu. Smrt sobě a vzkříšení, zmrtvýchvstání Bohu je radikálním parametrem novozákonního zvěstování a učednictví, momentem aktuální osobní reflexe i vlastním jádrem poslání poimenického, odehrávajícího se v různorodých kontextech a nárocích dobových i situačních, zohledňujícíce moderní společenskou i paradigmatickou multidiverzitu s pohledem upřeným k eschatologické naději v Kristu.

Neopominutelná role Boží milosti a díla Ducha svatého v individuální i dějinné cestě spásy budiž v této souvislosti podnětem navazující teologické práce ve směru reflexe pneumatologické skutečnosti.

Cílem disertační práce *Ars moriendi ve světle teologického personalismu – poimenická explikace* bylo dospět k poznání, jakým způsobem je reflektována otázka smrti, života a možné přípravy na smrt, potažmo život v eschatologické perspektivě ve společenskovědním a filosofickém rámci, v textech Písma a u vybraných systematických a personalistických teologů, s korelátém středověkých textů *ars moriendi*; a tím také implicitně definovat, kterými ústředními aspekty může být určena posmrtná naděje člověka současnosti.

Prostřednictvím teologické explikace přítomné fakticity a podoby struktur života a smrti v rámci širšího interdisciplinárního rámce, za současné analýzy eschatologické výpovědní hodnoty biblického textu,

ústředních tezí a momentů existenciálně a dialogicky laděných aspektů filosofických a teologických, se zvláštním zřetelem a citlivostí k jejich personalistickým akcentům, východiskům a vyústěním, aplikovatelným následně do sféry praktické poimenické explikace, novodobého ars moriendi – ars vivendi, uplatnitelného jak v situacích pastoračních, tak v osobní reflexi jednotlivce; cílila předkládaná práce k zodpovězení otázky po možné přiměřené, aktuální, autentické podobě, základních hodnotách a centrálních aspektech prakticko-teologického, poimenického přístupu, vedoucího k autentické realizaci osobní ontologické odpovědnosti, za současného prověření relevance křesťanské eschatologické naděje, případně revalidity jejích nosných aspektů v rámci moderní teologie a existenciální situace člověka jako takové.

Intencí práce byla reflexe předpokladu a stanovené teze, že ústředním momentem života, zakládajícím jeho bytnost, je osobní vztah s Bohem, jež je zároveň jedinečnou možností jeho eschatologického vyústění, přičemž smrt je situací a potencialitou přesahující rozměr fyzického bytí, jejíž fakticitu je člověku možno nahlédnout a překonat ve smyslu existenciální volby.

Jak vyplývá ze závěrů jednotlivých kapitol, uvedený cíl byl splněn a předpoklad potvrzen s nadějí, že jak nastíněné interdisciplinární studie, zkoumající uvedené klíčové aspekty života, smrti, umírání a umění možné osobní přípravy, tak vyústění praktické teologické aplikace, budou přínosem a inspirací jak pro sféru pastorační, tak teologický diskurs jako takový, snažící se dobově srozumitelným způsobem zpřítomňovat pravdu evangelia a zpřístupnit jádro jejího poselství modernímu člověku.

Teoretický a praktický přínos práce

Vlastním odborným, vědeckým přínosem předkládané disertační práce se, v souladu s výše uvedeným, stává prověření moderní kontextuální validity křesťanské naděje formulovatelné v tezi, že věčný život začíná tam, kde začíná svobodné rozhodnutí pro vztah s Kristem. Disertační novum ve formě explikace prakticko-teologického vyústění, opírající se o analyticko-reflexivní studie společenskovední, filosofické, biblicko- a systematicko-teologické, s přihlédnutím ke korelátu středověkých textů *ars moriendi*, odhalující stávající obecnou situaci člověka na pomezí života a smrti, ke smrti spějícího, avšak k životu povolaneho a po něm nevyhnutelně toužícího, definuje ústřední charakteristiky, zákonitosti lidského stvořeného bytí ve světě, určovaného přítomným, věčným horizontem transcendence, čímž představuje jádro křesťanského *ars moriendi* – *ars vivendi* ve své interdisciplinární perspektivě a teologické ukotvenosti, svou disponibilní podobou aplikovatelné jak v osobní individuální reflexi, tak v kontextu poimenického doprovázení, teologického diskursu i dialogu křesťanské víry s člověkem současnosti, tázajícím se po transcendentních hodnotách, smyslu života, smrti a východiscích existenciální eschatologické naděje.

Důvěra, budující se ve vzájemném vztahu, přivádí člověka k odhalení Boží podstaty, jež je životem, odkazující svou intencí k osobní prožívané zkušenosti založené v bytostné interakci. *Ars moriendi* je tak ve smyslu každodenního umírání, smrti sama sobě společně s Kristem, za současného rozhodnutí pro život sebevydání v poddanosti Bohu, rovno bytostnému existenciálnímu *ars vivendi*, vstupu a přebývání v člověku transcendentním časoprostoru Božího životodárného panování, jež je cílem i smyslem stvořené lidské existence, prostorem, ve kterém člověk sám sebe teprve odhaluje ve své osobní i osobnostní celistvosti, uskutečňuje své esenciální i existenciální určení.

Publikační tematická činnost autorky

- KUBÍČKOVÁ, Ruth. KÜNG, Hans: Dobrá smrt? In *Theologická revue*. 2017. č. 1, roč. 88. s. 125-128. ISSN 1211-7617. Odborná recenze. (recenzovaná).
- KUBÍČKOVÁ, Ruth. *Biblická perspektiva smrti a její recepce v díle Karla Rahnera*. 2017. Odborný článek. (recenzovaný). Přijatý k tisku pro sborník konference In Pluribus Unitas.
- KUBÍČKOVÁ, Ruth. *Perspektiva personalistického rozměru husitské teologie*. 2017. Odborný článek. Odevzdán k tisku pro Theologickou revue jako výstup z konference Husitská teologie v kontextech.
- KUBÍČKOVÁ, Ruth. *Na tónech Buberovy praktické filosofie dialogu*. Článek odevzdán k tisku pro Český zápas.
- KUBÍČKOVÁ, Ruth, SIEGERT, Barbara: Seelsorge der Evangelischen Elisabeth Klinik fördert den Nachwuchs. Studierende der Humboldt Universität konnten praktische Erfahrungen sammeln. In *PGDialog*. Paul Gerhardt Diakonie. Mitarbeiterzeitung. Ausgabe 03/2013. Berlin: MKM Media Verlag, 2013. s. 27.
- KUBÍČKOVÁ, Ruth. Hranice Já v reflexi teologického personalismu. In *Cyklus Hranice: interdisciplinární koncept. Zpráva z konferencí: resumé vybraných příspěvků*. CEFRES, 2014. 45 s. s. 38-41. Odborný článek. Výstup z konference Hranice jako Zlom.
- KUBÍČKOVÁ, Ruth. WENZ, Gunther: *Evropa a reformace. Dědictví a úkol*. Odevzdáno k tisku pro Theologickou revue. Překlad odborného článku.

Výčet užitých primárních pramenů

ARIES, Philippe. *Dějiny smrti II*. Praha: Argo, 2000. 410 s. ISBN 80-7203-293-3.

ARIES, Philippe. *Dějiny smrti*. Praha: Argo, 2000. 358 s. ISBN 80-7203-286-0.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona. Podle ekumenického vydání z r. 1985. Praha: Česká biblická společnost, 1992.

BRUNNER, Emil. *Das Ewige als Zukunft und Gegenwart*. Zürich: Zwingli, 1953. 240 s.

BRUNNER, Emil. *Dogmatik I. Die christliche Lehre von Gott*. 3. Aufl. Zürich: Zwingli-Verlag, 1960. 363 s.

BRUNNER, Emil. *Dogmatik III. Die christliche Lehre von der Kirche, vom Glauben und von der Vollendung*. Zürich: Zwingli-Verlag, 1960. 503 s.

BRUNNER, Emil. *Gott und sein Rebell. Eine theologische Anthropologie*. Hamburg: Rowohlt, 1958. 157 s.

BRUNNER, Emil. *Věřím*. Praha: YMCA, 1938. 126 s.

BRUNNER, Emil. *Wahrheit als Begegnung. Sechs Vorlesungen über das christliche Wahrheitsverständnis*. Berlin: Furche-Verlag, 1938. 155 s.

BUBER, Martin. *Between Man and Man*. New York: Collier, 1985. 229 s. ISBN: 978-00208-4210-1.

BUBER, Martin. Dvojí víra. In KUSCHEL, Karl-Josef (ed.). *Teologie 20. století. Antologie*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2007. 464 s. ISBN 978-80-7021-887-7.

BUBER, Martin. *Já a Ty*. Praha: Kalich, 2005. 164 s. ISBN 80-7017-02-4.

BUBER, Martin. *Temnota Boží*. Praha: Vyšehrad, 2002. 176 s. ISBN 80-7021-515-1.

BUBER, Martin. *Werke: Schriften zur Philosophie*. Bd. 1. München: Kösel-Verlag, 1962. 1127 s.

CULLMANN, Oscar. Unsterblichkeit der Seele oder Auferstehung der Toten? Die Antwort des Neuen Testaments. In. BRÜNTRUP, Godehard, RUGEL, Matthias, SCHWARTZ, Maria (Hrsg.). *Auferstehung des Leibes – Unsterblichkeit der Seele*. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 2010. 272 s. ISBN 978-3-17-0209794. s. 13-22.

GRESHAKE, Gisbert. „Sterben“ in theologischer Perspektive. In HERZOG, Markwart (Hrsg.). *Sterben, Tod und Jenseitsglaube. Ende oder letzte Erfüllung des Lebens?* 1. Aufl. Stuttgart: Kohlhammer, 2001. 191 s. ISBN 3-17-016443-0. s. 89-99.

HAAS, Alois, M. *Todesbilder im Mittelalter. Fakten und Hinweise in der deutschen Literatur*. Darmstadt: Wiss. Buchges, 1989. 299 s. ISBN 3-534-06719-3.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Thanatologie. Nauka o umírání a smrti*. 2. vyd. Praha: Galén, 2007. 244 s. ISBN 978-80-7262-471-3.

HEIDEGGER, Martin. *Bytí a čas*. Praha: Oikoymenh, 1996. 477 s. ISBN 80-86-005-12-7.

HEIDEGGER, Martin. *Co je metafyzika?* Praha: Oikoymenh, 1993. 67 s. ISBN 80-7298-167-6.

HEIDEGGER, Martin. *Vom Wesen des Grundes*. 8. Aufl. Frankfurt: Klostermann, 1995. 56 s. ISBN 978-3-465-02814-7.

HUSSERL, Edmund. *Krise evropských věd a transcendentální fenomenologie: úvod do fenomenologické filozofie*. Praha: Academia, 1996. 568 s. ISBN 80-200-0561-7.

IGNÁC Z LOYOLY. *Duchovní cvičení*. 3. vyd. Olomouc: Refugium, 2017. 287 s. ISBN 978-80-7412-259-0.

JEZLER, Peter (ed.). *Himmel, Hölle, Fegfeuer. Das Jenseits im Mittelalter*. 2. Aufl. München: Wilhelm Fink Verlag, 1994. 449 s. ISBN 3-7705-2964-2

KREMER, Jacob. *Die Zukunft der Toten*. Stuttgart: Verlag Katholisches Bibelwerk GmbH, 1988. 152 s. ISBN 3-460-32711-1.

- KÜBLER-ROSS, Elisabeth. *Interviews mit Sterbenden*. 8. Aufl. Gütersloh: Verlagshaus Mohn, 1980. 159 s. ISBN 3-579-03871-0.
- KÜBLER-ROSS, Elisabeth. *Über den Tod und das Leben danach*. 27. Aufl. Göllesheim: Verlag Die Silberschnur, 2000. 89 s. ISBN 3-923781-02-4
- KUČERA, Zdeněk. *Hoře a milost. Ke kořenům teologie církve radikálního modernismu*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2001. 128 s. ISBN 80-86263-19-3.
- KUČERA, Zdeněk. *Pravda a iluze moderní teologie. Hledání věrohodné transcendence od moderny k postmoderně*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Martin, 2004. 199 s. ISBN 80-85955-27-X.
- KUČERA, Zdeněk, VOGEL, Jiří (Hrsg.). *Spiritualität am Scheideweg des Zeitalters – von der Moderne zur Postmoderne. Studien und Reflexionen über ein aktuelles Thema im Dialog zwischen Prager und Münchner Theologen*. Forschungsprojekt MSM 112800001. [b.m.] [b.n.], 2003. 135 s. ISBN 80-85955-26-1.
- LAAGER, Jacques. *Ars moriendi. Die Kunst gut zu leben und gut zu sterben*. Zürich: Manesse Verlag, 1996. 470 s. ISBN 3-7175-1884-4.
- MARCEL, Gabriel. *Homo viator. Philosophie der Hoffnung*. Düsseldorf: Bastion-Verlag, 1949. 368 s.
- MARCEL, Gabriel. *K filosofii naděje*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad. 1971. 140 s.
- MARCEL, Gabriel. *Od názoru k víře*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2004. 285 s. ISBN 80-702-1531-3.
- MARCEL, Gabriel. *Přítomnost a nesmrtelnost*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1998. 138 s. ISBN 80-204-0701-4.
- MARCEL, Gabriel. *Rilke svědek spirituálního života*. 1. vyd. Praha: Filosofia, 2013. 66 s. ISBN 80-702-1531-3.
- MOODY, Raimond, A. *1 Život po životě, 2 Úvahy o životě po životě, 3 Světlo po životě*. Praha: Odeon, 1991. 323 s. ISBN 80-207-0314-4.
- OEHLER, Gustav, Friedrich. *Theologie des Alten Testaments. Erster Band: Einleitung und Mosaismus*. Tübingen: J.J.Heckenhauer Verlag, 1873. 555 s.

- PLATÓN. *Faidón*. Přel. F. Novotný. 2. vyd. Praha: Jan Laichter, 1941. 122 s.
- RAHNER, Karl. *Betrachtungen zum ignatianischen Exerzitienbuch*. München: Kösel, 1965. 302 s. ISBN 34-6625-411-6.
- RAHNER, Karl. *Základy křesťanské víry. Uvedení do pojmu křesťanství*. 2. upr. vyd. Svitavy: Trinitas, 2004. 643 s. ISBN 80-86036-99-5.
- RAHNER, Karl. *Zur Theologie des Todes: Mit einem Exkurs über das Martyrium*. 5. Aufl. Freiburg im Breisgau: Herder Druck, 1965. 106 s.
- SARTRE, Jean-Paul. *5 Her a jedna aktovka*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1962. 692 s.
- SARTRE, Jean-Paul. *Bytí a nicota: pokus o fenomenologickou ontologii*. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 2006. 718 s. ISBN 80-7298-097-1.
- SARTRE, Jean-Paul. *Existencialismus je humanismus*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2004. 112 s. ISBN 80-7021-661-1.
- TILLICH, Paul. *Biblické náboženství a ontologie. Výbor ze studií, esejů a kázání*. Praha: Kalich, 1990. 239 s. ISBN 80-7017-096-4.
- TRTÍK, Zdeněk. *Vztah já-ty a křesťanství. (Význam osobnosti a osobních vztahů v křesťanství)*. Praha: Blahoslav, 1948. 206 s.
- VON LOYOLA, Ignatius. *Geistliche Übungen und erläuternde Texte*. Übersetzt und erklärt von Peter Knauer. Leipzig: St. Benno-Verlag, 1978. 333 s. ISBN 3-4290-3035-8.
- VORGRIMLER, Herbert. *Geschichte der Hölle*. 2. verb. Aufl. München: Wilhelm Fink Verlag, 1994. 472 s. ISBN 3-7705-2848-4.
- WÄCHTER, Ludwig. *Der Tod im Alten Testament*. Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1967. 234 s.

Summary

The dissertation *Ars moriendi in the light of the theological personalism – poimetical explication* aims to investigate how the question of death, life and potential preparation for death, or life in an eschatological perspective is reflected in the realm of social sciences and philosophy, in the Scriptures and by selected systematic and personalistic theologians, in correlation with medieval *ars moriendi* texts; and in doing so, implicitly define central aspects defining an afterlife hope of a modern human. In its practical theological outcome, the thesis answers the query about a possible and appropriate form, basic values, topicality and central aspects of the pastoral approach leading to an authentic realization of a personal ontological responsibility.

As it follows from the conclusions of individual chapters, the aim was reached. The hypothesis was confirmed, together with the assumption that life's central moment which establishes its essence, is a personal relationship to God, which is at the same time a unique option of its eschatological outcome. Death is simultaneously a situation exceeding the dimension of physical being, whose facticity a human being can understand and overcome in the sense of the existential choice *ars moriendi* - *ars vivendi*.

In relation to individually eschatological and immanently transcendental questions, the reflection of principal points which are contained in the chapters of the thesis, leads to a common unifying outcome, which can be summarised into the following three-point conclusion. 1) Life and death are forms of a qualitative state and space-time exceeding the facticity of human existence in the sense of being, from individual perspective initiating in present temporality and leading, through physical death, to its definitively decided, eternal form within Divine

space-time. Therefore, in his/her current earthly existence a human is necessarily situated in a present state of eternal death or eternal life.

2) God's ontological essentiality is an individual, personal relationship and relativity, both implicit and explicit, toward a human, a created counterpart. Divine relativity is in its maximum manifested through an embodiment of Logos, its own self-surrendering self-sharing in Jesus Christ, which at the same time raises the absolute question inviting to the taking of an existential standpoint. The space of Divine will, characterised by a dialogical relationship, is the space of life; and on the contrary, the state of absence of communicative relativity is the space of death. The personal relationship of the human "I" with the Divine "You" is an existential-subject relationship, which causes human subjectivity to change, as well as the structure of human existence as such.

3) Human existential is a parallel given responsorial ontological responsibility, within which a human being co-determines his/her being. Executed responsibility in time is expressed and also fulfilled by an absolute existential decision toward God, Christ. A human is always understood as being in the process of decision. The yes of human decision thus initiates the entry into the intersubjective shared relationship of mutuality with the Divine You, culminating in the renouncing one's previous nonpersonal being. The specified answer to Divine calling involves an authentic absolute self-surrender, the existential self-surrender of a human connected to repentance, conversion and following in the whole of a new life in Christ. The self-death and resurrection to God is the radical parameter of New-Testament annunciation and discipleship, the moment of present personal reflection and the core of the pastoral calling, appearing in various contexts and time- and situation-based demands, taking into consideration the modern social and paradigmatic multidiversity, eyes set on the eschatological hope in Christ.

The outcome of the practical theological application aims to be a contribution and inspiration in both pastoral sphere and theological discourse as such, attempting to retrieve the truth of the Gospel in an understandable way, and to make the core of its message available to the modern human.

The trust building in a mutual relationship leads a human to discover Divine essence, which is life, referring with its intention to a personal, lived experience based on fundamental interaction. *Ars moriendi* is thus in the sense of everyday dying, self-death together with Christ, while deciding for a self-surrendered life subjected to God, identical to fundamental existential *ars vivendi*, the entry and dwelling in a transcendental space-time of Divine vital reign; the goal and sense of created human existence, the space in which a human being starts to discover his/her individual and personal completeness, realizes his/her essential and existential determination.

Anotace v jazyce českém

Cílem disertační práce *Ars moriendi ve světle teologického personalismu – poimenická explikace* je dospět k poznání, jakým způsobem je reflektována otázka smrti, života a možné přípravy na smrt, potažmo život v eschatologické perspektivě ve společenskovědním a filosofickém rámci, v textech Písma a u vybraných systematických a personalistických teologů, s korelátem středověkých textů ars moriendi; a tím také implicitně definovat, kterými ústředními aspekty může být určena posmrtná naděje člověka současnosti, včetně jejího prakticko-teologického vyústění, vedoucího k autentické realizaci osobní ontologické odpovědnosti.

Anotace v anglickém jazyce

The dissertation *Ars moriendi in the light of the theological personalism – poimenical explication* aims to investigate how the question of death, life and potential preparation for death, or life in an eschatological perspective is reflected in the realm of social sciences and philosophy, in the Scriptures and by selected systematic and personalistic theologians, in correlation with medieval ars moriendi texts; and in doing so, implicitly define central aspects defining an afterlife hope of a modern human, including its practical theological outcome leading to an authentic realization of a personal ontological responsibility.

Klíčová slova v češtině (5-10 slov)

Ars moriendi, ars vivendi, teologický personalismus, poimenika, život, smrt, eschatologie

Klíčová slova v angličtině (5-10 slov)

Ars moriendi, ars vivendi, theological personalism, poimenics, life, death, eschatology